

GEUSENLIED

Gedicht van
J. DE GEYTER.

N^o1

*Chant avec accompagnement de Piano
Prix Net 1 Fr.*

N^o2

*Pour Piano seul
Prix Net 0,75 Cent^s*

CHANT DES GUEUX

Imité du Flamand

PAR

EUGÈNE GENS.

MUZIEK
van

GEUSENLIED.

Deutsche Uebersetzung

VON

KLABER - DONACH.

ALEXANDER FERNAU.

FORUM

LODE WILS

VERLEDEN EN TOEKOMST VAN EEN NATIE

Op 11 juli vieren we onze Vlaamse nationale feestdag.¹ Het is 125 jaar geleden, in 1893, dat voor het eerst een oproep werd gelanceerd om een Vlaamse nationale feestdag te vieren naast de oudere Belgische nationale feestdag. Er was dus tussen 1830 en 1893 een Vlaams nationaal bewustzijn aan het ontstaan, tenminste bij de militanten die deze oproep deden.

De Vlaamse beweging, die mettertijd dit bewustzijn gevormd heeft, is zelf voortgekomen uit de Belgische Revolutie van 1830 – hoe vreemd dat nu ook moge klinken. Die Belgische omwenteling was een onderdeel van de Europese *Völkerfrühling* van 1830, een “lente van de volkeren” die gelijkenis vertoont met de Arabische Lente die wij gezien hebben in 2011. Het was een golf van revoluties in een aantal landen, tegen de autoritaire regimes die in Europa waren gevestigd na de grote Franse Revolutie en de val van Napoleon. Zoals de Arabische Lente een golf van opstanden was tegen de autoritaire regimes die waren gevestigd na de dekolonisatie. De Belgische Revolutie werd gevoerd door een coalitie van twee partijen, de katholieken die de nadruk legden op het bewaren van de nationale traditie sinds de aartshertogen Albrecht en Isabella, en de liberalen die vooral de verworvenheden van de Franse Revolutie wilden bewaren, namelijk de moderne staatsinrichting en de idealen van vrijheid en gelijkheid. Zoals in de Arabische Lente de tegenstelling tot uitdrukking kwam tussen conservatieve moslims die gehecht bleven aan de oude Arabische waarden, en de moderngezinden die de positieve verworvenheden van de Franse of Britse kolonisatie wilden bewaren.

- < Een Geus vertrappt op deze prent de symbolen van inquisitie en katholieke kerk. Deze benaming voor de 16de-eeuwse opstanelingen tegen het Spaanse gezag werd vanaf de tweede helft van de 19de eeuw synoniem voor liberaal, antikatholiek en Groot-Nederlander. Het lied uit 1873 symboliseerde de absolute onmogelijkheid van samenwerking tussen confessionellen en vrijzinnigen in de Vlaamse beweging. [Antwerpen, Letterenhuis]

— 1 Elfjultoespraak 2018 in het gemeentehuis van Hoeilaart.

Bij de traditionele waarden behoorde in 1830 de Nederlandse taal, of zoals men toen zegde de Vlaamse taal. Bij de verworvenheden van de Franse tijd behoorde het gebruik van het Frans, de toenmalige wereldtaal en de taal van de napoleontische wetboeken en de moderniteit in het algemeen. In het enthousiasme van de Belgische Revolutie ontstond er een zekere versmelting van de twee waardenpakketten, versmelting die uniek was in de katholieke landen. De Belgische Kerk erkende tot op zekere hoogte de beginselen van laïcisme, vrijheid en gelijkheid, en ook de culturele superioriteit van het Frans. De liberalen van hun kant waren bereid om aan de katholieke godsdienst en aan de volkstaal, als elementen van de nationale traditie, een plaats toe te kennen in het openbaar leven. De grondwet van 1831, die onveranderd zou blijven tot 1970 behoudens twee uitbreidingen van het stemrecht, bekrachtigde een compromis, onder de leuze “vrijheid in alles en voor allen”. Dus vrijheid van godsdienstige of andere overtuiging en beleving, maar dan ook vrijheid voor de kerken, zonder overheidsinmenging. (Tegenover Willem I, die de priesteropleiding gedeeltelijk aan zich getrokken had; vergelijk hoe onze overheden nu bekommerd zijn om de opleiding van de imams.)

De Belgische Revolutie wekte onder de bevolking niet alleen een politiek en economisch dynamisme, maar ook een cultureel reveil, een beweging voor het ontwikkelen van de nationale kunst en literatuur, het bestuderen van de vaderlandse geschiedenis, het beoefenen van de voorvaderlijke taal die het land moest beschutten tegen opslorping door het dominerende Frankrijk. De beginnende Vlaamse beweging was een onderdeel van deze bredere Belgisch-patriottische stroming. Ze had tot doel België te versterken, België meer Belgisch te maken en te beletten dat het zou verfransen.

Die verfransing was er wel degelijk, want bij de vestiging van “de vrijheid in alles en voor allen” in 1830, kozen de elites in het Vlaamse land veelal voor het Frans als cultuurtaal. Zo kozen de provinciebesturen en vele gemeentebesturen voor het Frans als administratieve taal. (Het groothertogdom Luxemburg doet dat nog altijd.) Nochtans hadden het hertogdom Brabant en het graafschap Vlaanderen zichzelf eeuwenlang in de volkstaal bestuurd, tot ze in 1795 door Frankrijk waren ingelijfd. Het centrale bestuur van het koninkrijk België had ook het Frans aangenomen als interne bestuurstaal, volgens de traditie van de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden sinds hun vereniging door hertog Filips de Goede rond 1430.

De spanning tussen moderniteit en nationale traditie liet zich ook in de schoot zelf van de Vlaamse taalbeweging al voelen van in het begin. Had de beweging als doel het geloof onzer vaders te bevestigen, reden waarom de seculiere geestelijkheid haar steunde, of integendeel om culturele ontvoogding te bewerken en de politieke vooruitgang te bevorderen, zoals het verlangen was van de meeste literatoren en kunstenaars die haar aanvankelijk bezielde? Daarover brak al in 1846 openlijke onenigheid uit onder de flaminganten.

Gelukkig kreeg de Vlaamse beweging een stimulans van de tweede Europese “lente der volkeren”, een nog krachtiger golf van democratisch-nationale revoluties in 1848. Voor een jongere generatie flaminganten ging het niet meer alleen om de vaderlandse taal tegenover die van Frankrijk, zoals voor de ouderen als Jan-Frans Willems en Jan David, maar ook of vooral om de volkstaal tegenover die van de elites. Tussen 1848 en 1870 geraakte hun beweging verbonden met de krachtige democratische stroming in de liberale opinie, waaruit het socialisme zou

groeien. In Gent en Antwerpen was de Vlaamse beweging nu verbonden met de beginnende arbeidersbeweging. In Antwerpen kwam in 1862 een progressistische Meetingpartij aan de macht, die confessionelen en vrijzinnigen verenigde, met een sterke inbreng van de flaminganten. Ze zou de stedelijke en de provinciale administratie vernederlandsen, en haar volksvertegenwoordigers zouden de aanzet geven tot een wetgeving om het gebruik te verzekeren van de streektaal in het gerecht en de administratie. Het leek erop dat er een echte Vlaamse volksbeweging op gang aan het komen was.²

Ook was in de loop van drie decennia van ijveren voor het gebruik van onze taal in het openbaar leven, onder de militanten het bewustzijn gegroeid dat ze tot één gemeenschap, tot een Vlaams volk behoorden. Hun doel was niet meer in de eerste plaats het versterken van de Belgische natie, maar het erkennen van het recht van een Vlaamse subnatie op bestuur, gerecht en onderwijs in de eigen taal. Daardoor werd de beweging niet on-Belgisch, laat staan anti-Belgisch. Het Davidsfonds werd in 1875 gesticht onder de leuze Godsdienst-Moedertaal-Vaderland, waarbij duidelijk België het vaderland was. In de oproep van 1893 om een Vlaamse nationale feestdag te vieren, werd gevraagd om op 11 juli de driekleur uit te hangen. Maar wanneer de strijd om dat Vlaamse recht nog generaties moest worden voortgezet, zou dat bij de militanten het Belgisch nationaal bewustzijn aantasten. De vraag is dan: waarom heeft dat zolang moeten duren? Omdat, zoals gezegd, juist de progressieve elite in Vlaanderen – zoals in andere kleine taalgebieden – groot belang hechtte aan een prestigieuze cultuurdrager, in ons geval het Frans. Maar er is méér.

In dezelfde jaren 1864-1870 waarin er zich een eendrachtige Vlaamse volksbeweging aankondigde, voerde Paus Pius IX (1846-1878) zijn reactionaire antiliberaal politiek op de spits met de encycliek *Quanta Cura* die o.a. de liberale vrijheden veroordeelde, en met een proclamatie van pauselijke onfeilbaarheid. (Die politiek doet denken aan strekkingen in de hedendaagse islam.) De paus dreef daardoor confessionelen en vrijzinnigen verder uiteen, in bijna volledig afgescheiden zuilen die een felle onderlinge strijd voerden. Het grootste deel van de Vlaamse beweging geraakte in de ban van een bekrompen confessionalisme, of werd er politiek mee verbonden zoals de Meetingpartij. Het meest combattieve deel van de arbeidersbeweging weigerde nog langer aan de zijde van de klerikalen voor de volkstaal op te komen; het zou socialistisch worden. Vrijzinnige intellectuelen bleven wel een heel belangrijke bijdrage leveren aan het beperkte Nederlandstalig cultuurleven in België, en aan de verantwoording van de Vlaamse beweging. Maar de meeste liberalen en hun partijleiding zagen in die beweging vooral een werktuig van de clerus en de klerikalen om het volk vroom maar onontwikkeld te houden. En die liberalen vormden de intellectuele en economische elites, en de stadsbesturen. Wat moesten zij denken van een Guido Gezelle, die heiligenlevens uit de zeventiende eeuw verzamelde, niet alleen voor zijn eigen taalstudie maar ook om ze in de volksbibliotheek van zijn Brugse parochie te plaatsen, in de tweede helft van de negentiende eeuw?³

2 L. Wils, *Het ontstaan van de Meetingpartij en Antwerpen en haar invloed op de Belgische politiek*, Antwerpen, 1963. L. Wils, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*, Leuven, 1994, pp. 175-257.

3 L. Wils, *Gezelle in de Vlaamse natievorming*, in: L. Wils, *Van de Belgische naar de Vlaamse natie. Een geschiedenis van de Vlaamse beweging*, Leuven, 2009, p. 107.

Het kiesstelsel versterkte de tegenstelling tussen Vlaanderen en Wallonië, en ook die tussen stad en platteland, doordat het alle zetels toekende aan de partij die de meerderheid van de stemmen haalde. Zo werd het beeld van een “klerikaal Vlaanderen” gecreëerd tegenover dat van een “vrijzinnig Wallonië”, ook als in elk landsdeel de minderheid meer dan 40% van de stemmen haalde. De katholieken die vooral op het platteland sterk stonden, konden dank zij het supplement aan stemmen dat de flaminganten hun bezorgden, aan de macht komen in het Belgische parlement, zelfs onafgebroken van 1884 tot 1919. Mondjesmaat breidden ze het gebruik van het Nederlands in Vlaanderen uit in het gerecht, de administratie en het onderwijs. Maar bij gebrek aan intellectuele capaciteit en sociaaleconomische invloed ging dat slechts traag en fragmentarisch tot 1894.

In dat jaar gaf de invoering van het meervoudig algemeen mannenstemrecht een sterke stimulans aan de taalwetgeving en volgde er een integratie van het (numeriek sterk overwegende) confessionele deel van de Vlaamse beweging met de beginnende christendemocratie. De taalwetgeving had sindsdien niet meer alleen tot doel in Vlaanderen degenen te beschermen die (nog) geen Frans kenden, maar ook de twee nationale talen op gelijke voet te plaatsen. Dat gebeurde onder meer door de Gelijkheidswet, die in 1898 rechtskracht verleende aan de Nederlandse tekst van de wetten en koninklijke besluiten.

Maar vanaf 1900 stokte die vooruitgang, ten gevolge van de invoering van een evenredige zetelverdeling in het parlement, en van de vorming van een anti-Vlaamsgezind liberaal-socialistisch blok in de Waalse beweging. Die wilde een einde maken aan de langdurige “Vlaams-klerikale overheersing”. Aan de overkant groeide het ongeduld van de flaminganten over het bijna stagneren van de taalwetgeving. Dat werd beantwoord met een betere organisatie van de katholieke flaminganten, die in de lente van 1914 eindelijk weer een radicale vernederlandsingswet door het parlement konden duwen, betreffende het lager onderwijs.

Vooraf vanaf 1912 toonde België duidelijk een barst, door de gepercipieerde tegenstelling tussen een confessioneel, agrarisch en conservatief Vlaanderen dat taalgelijkheid vroeg, en een vrijzinnig, verstedelijkt en progressief Wallonië dat zich hardnekkig verzette tegen elke uitbreiding van het gebruik van het Nederlands in Vlaanderen.

XXX

In de Eerste Wereldoorlog wakkerden alle betrokken landen bij hun tegenstanders zulke nationale tegenstellingen aan. Al op 2 september 1914, nog voordat de Vlaamse provincies bezet waren door het Duitse leger, gaf in Berlijn kanselier Theobald von Bethmann-Hollweg de instructie aan zijn bestuur in Brussel om “de Vlaamse beweging, die een beweging voor de Hollandse taal is, zoveel mogelijk openlijk te ondersteunen”. Tijdens de vierjarige bezetting werd die politiek voortdurend geïntensifieerd, niet alleen onder gouverneur-generaal Moritz von Bissing maar ook onder zijn opvolger Ludwig von Falkenhausen. De vernederlandsing van het lager onderwijs werd doorgevoerd volgens de wet van 15 juni 1914, waarvoor de Belgische minister nog geen uitvoeringsbesluiten had uitgevaardigd. Daar werkten enkele flaminganten

aan mee, en dat werd een opstap naar verdere samenwerking met de bezetter. Die vernederlandste in 1916 de Gentse rijksuniversiteit, een ingreep die in strijd was met de Conventie van Den Haag over het oorlogsrecht. In 1917 voerde hij zelfs een “bestuurlijke scheiding” door tussen een Nederlands-ééntalig Vlaanderen met inbegrip van Brussel, en een Franstalig Wallonië. Een klein aantal flaminganten werkte daaraan mee. Een harde kern van die “activisten” riep, onder druk van het bestuur van von Falkenhausen,⁴ de onafhankelijkheid van Vlaanderen uit in december 1917, en ontwikkelde vooral daarna een uitgesproken vijandschap tegen België. Een anti-Belgische stroming had tevoren in de Vlaamse beweging niet bestaan, ze was duidelijk een vrucht van de oorlog en van de Duitse Flamenpolitiek.⁵

De romancier Gerard Walschap, die in 1918 twintig jaar werd, getuigde later dat zijn generatie door het activisme verscheurd werd, toen ze moest kiezen tussen Vlaanderen en België, “twee vaderlanden voor ons tot dan toe identiek, maar die plots tot onze verstomming onverzoenlijke vijanden werden”.⁶

De meerderheid van de flaminganten weigerde medewerking aan “die Duitse manoeuvres”, maar verwachtte wel dat ze na de oorlog, van haar eigen regering, eindelijk de taalgelijkheid zou krijgen die de vijand in een handomdraai had geproclameerd. De naar Frankrijk uitgeweken regering van nationale unie en koning Albert I weigerden daarover een duidelijke belofte af te leggen. Dat veroorzaakte een breuk met de flamingantische beweging onder de IJzersoldaten. De leiding daarvan verklaarde zich solidair met de gematigde, niet anti-Belgische vleugel van het activisme en besliste tot de oprichting van een Frontpartij, die confessionelen en vrijzinnigen wilde verenigen.

De oorlog, de Duitse Flamenpolitiek, het activisme en de Frontbeweging verhevigden de communautaire polarisering in België, die al sinds 1912 sterk was geweest. De Vlaamse beweging was gecompromitteerd door de collaboratie van de activisten, verzwakt en dikwijls bijna weggeveegd in de milieus en partijen waar ze al voor de oorlog zwak stond. Ze was daarentegen geradicaliseerd tot de eis van volledige ééntaligheid van Vlaanderen, bij die groepen en partijen waarin ze voor de oorlog sterker stond. Niet weinige flaminganten verlangden naar “zelfbestuur”, maar er werd nooit geformuleerd wat dat zou inhouden. Terwijl de oude tegenstelling tussen vrijzinnigen en confessionelen door de oorlog was afgezwakt, ook binnen de Vlaamse beweging, zou integendeel de nieuwe tegenstellig groeien tussen anti-Belgische en loyaal-Belgische flaminganten.

Koning Albert I kon, met zijn prestige als held van de IJzer, na de oorlog zelf de regeringen samenstellen en leiden. Hij hield vast aan een zo groot mogelijke Franstaligheid van Vlaanderen, als cement van het land, bovendien als middel om Vlaanderen uit zijn klerikale achterlijkheid

— 4 I. Meseberg-Haubold, *Der Widerstand Kardinal Merciers gegen die deutsche Besetzung Belgiens 1914-1918*, Frankfurt am Main/ Bern, 1982, pp. 355-357.

5 L. Wils, *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitiek, Activisme, Frontbeweging*, Kalmthout, 2014. L. Wils, Het aandeel van de Flamenpolitiek in de Vlaamse natievorming, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, nr. 2/3, 2015, pp. 216-237.

6 G. Walschap, *Voorpostgevechten*, Gent, 1943; gec. A. De Bruyne, *Lodewijk Dosfel 1881-1925*, Wilrijk, 1967, p. 250.

Gulden Sporen-Feesten.
Juli 1918.
Antwerpen.

te verlossen en om de wallingantische socialisten te sussen, want die vreesde hij nog meer dan de katholieke flaminganten. In 1923, toen bijna vijf jaar na de oorlog eindelijk de taalregeling werd ingevoerd die als definitief gold, kon hij beletten dat heel de Gentse universiteit zou worden vernederlandst en dat er Nederlandstalige legerafdelingen zouden worden gevormd.⁷

Dat veroorzaakte de overgang van de Frontpartij en van vele Vlaamsgezinden, naar een nationalisme waarin gewezen activisten de anti-Belgische toon zouden aangeven. Bij de parlementsverkiezingen van 1921 waren de twee leiders van de Frontbeweging aan de IJzer, Adiel Debeuckelaere en Hendrik Borginon, niet herkozen tot volksvertegenwoordiger. Zoals de nationalistische voorman en historicus Hendrik Elias schreef: “De gevolgen hiervan zijn zeer groot geweest voor de verdere ontwikkeling van het Vlaams nationalisme.” Het waren niet de gematigde activisten, maar de anti-Belgische Jong-Vlamingen die “de Vlaams-nationale beweging in het spoor hebben gebracht van een dogmatisch nationalisme dat geen werkelijkheid wilde aanvaarden, omdat de leiders ervan in de grond ideologen of dwepers waren die alleen maar rekenen konden op een catastrofenpolitiek.”⁸ Vermits het destijds evident was dat België niet langs democratische, parlementaire weg kon worden vernietigd of zelfs maar gefederaliseerd, stelden zij hun hoop op een nieuwe oorlog, die zou worden gewonnen door een rechts revanchistisch Duitsland, dat dan zijn werk van 1914-1918 zou voltooien. Dat bevorderde bij de Vlaams-nationalisten een evolutie naar het fascisme, dat toen in heel Europa opgang maakte en ook op de confessionele zuil sterke aantrekkingskracht uitoefende.

In de traditionele partijen werd België niet bestreden, zoals door nationalisten, maar de flaminganten huldigden België niet meer als een vaderland, vermits dat tegen hun beweging werd ingeroepen. Zij noemden het “louter een staatsapparaat”, gesticht in 1830, in tegenstelling tot “het natuurlijke Vlaamse volk” dat eeuwenoud zou geweest zijn. Ze konden in de loop van twintig jaar wel een volledige officiële Nederlandse eentaligheid van Vlaanderen wettelijk vastleggen, want om de socialisten buiten de regering te houden, moest koning Albert uiteindelijk de Vlaamse christendemocraten aanvaarden als ministers, met hun programma van Nederlandse eentaligheid van Vlaanderen.

In mei 1940 bezette Duitsland opnieuw België, ditmaal met een voorbereide Flamenpolitiek. Het organiseerde heel het openbaar leven, onder meer alle beroepsgroepen, volgens de beginselen van De Nieuwe Orde. Daarbij werd de leiding in de handen gelegd van Vlaams-nationalisten en aanverwanten, wat bijdroeg tot een flamingantische collaboratie, die massaal was vergeleken bij het heel beperkte activisme van de vorige oorlog. De VNV-partij stortte zich in de militaire collaboratie met Duitsland tegen Groot-Brittannië, en later tegen de Sovjet-Unie.⁹

< Onder druk van het Duits bezettingsbestuur in Brussel, riep de Raad van Vlaanderen in december 1917 de onafhankelijkheid van Vlaanderen uit. Affiche Guldensporen-feesten, 11 juli 1918. [Antwerpen, Letterenhuis]

7 L. Wils, *Frans van Cauwelaert. Politieke biografie*, Antwerpen, 2017. L. Wils, Koning Albert I en de Vlaamse Beweging – een status quaestionis, in: *Museum Dynasticum*, jg. 22, 2010, nr. 2, pp. 40-57.

8 H.J. Elias, *Vijftwintig Jaar Vlaamse Beweging 1914/1939*, 2, Antwerpen, 1969, p. 119.

9 Br. De Wever, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*,

Na de oorlog was in heel Europa het nationalisme gediscredeerd, samen met de fascistische stelsels waarin het tijdens het Interbellum zijn radicale uitdrukking had gevonden. De hele Vlaamse beweging zou twintig jaar nodig hebben om te herstellen van het odium dat op haar geladen was door de collaboratie. Het politieke leven werd tijdelijk beheerst door de koningskwestie rond Leopold III, en door een opnieuw verhevigde schoolstrijd tussen vrijzinnigen en confessionelen. Pas vanaf de jaren 1960 zou de Vlaamse beweging weer opleven, vooreerst omdat het schoolpact van 1958 een zekere verzoening van de twee levensbeschouwelijke kampen ten gevolge had. Maar dat was slechts een onderdeel van een fundamentele verschuiving, in heel de westerse wereld, in de waardenpatronen die tot dan toe sterk bepaald waren geweest door de strijd tussen links en rechts, tussen voor- en tegenstanders der beginselen van de Franse Revolutie. In dat klimaat zou er in Vlaanderen een grotere politieke eensgezindheid ontstaan rond de Vlaamse beweging, waaraan de nieuwe liberale en socialistische partijen volop gingen meedoen, en zou in Wallonië eensgezindheid ontstaan rond de Waalse beweging waaraan nu ook de confessionelen gingen meedoen. De “barst in België” werd dus veel breder, doordat er twee homogene taalblokken tegenover elkaar kwamen te staan.

XXX

Sinds de jaren 1960 en tot op de huidige dag kent Europa een versnelde afbrokkeling van de traditionele waarden- en zingevingspatronen inzake godsdienst en ethiek, maar ook inzake cultuur, politiek en nationaliteit. Er brak een steeds verder gaande individualisering door, met het verdampen van het gemeenschappelijk wij-gevoel en van de groepsculturen die volgens religieuze, politieke en sociale scheidingslijnen waren gegroeid in de negentiende eeuw. Samen daarmee verzwakte het overgeleverde nationaal bewustzijn dat op al die elementen steunde. Tegenover het harmoniemodel zat het conflictmodel in de lift. De partijen en zuilen waarop het bestuur van de verschillende staten berustte, zagen hun aanhang wegsmelten. Zo kwamen de gevestigde overlegstructuren en de politieke stabiliteit op de helling. Niet meer tien procent, maar de helft van de kiezers werd “zwevend”. Het gevolg was een politieke instabiliteit die zich in tal van Europese landen manifesteerde, zowel als in de V.S.A. en in Canada.

Verweven met dit hele gebeuren kende de westerse wereld een opleving van regionale en mini-nationale bewegingen. Opvallend daarbij is dat die in deze tweede golf niet meer vooral opkwamen voor een miskende taal, zoals die van de negentiende eeuw. Het waren nu vooral economische verschillen die als een achteruitstelling werden aanvoeld, niet alleen door de armere partner, maar ook door de meer welvarende partner die aanklaagde dat zijn welvaart afgeroomd werd. In Vlaanderen was het eerst de christelijke arbeidersbeweging die, na de discreditering door de collaboratie in de Tweede Wereldoorlog, een nieuwe inhoud gaf aan de Vlaamse beweging, met de thema’s “werk in eigen streek” door industrialisatie, “vernederslandings van het bedrijfsleven” en “inhalen van de Vlaamse achterstand in het middelbaar en het hoger onderwijs”.

Tielt-Antwerpen, 1994.

De Waalse eis van zelfbestuur op sociaaleconomisch gebied brak door rond de jaarwisseling 1960-1961, in een massale staking “tegen de Eenheidswet”. Dat stimuleerde een herleving van de federale idee aan Vlaamse kant. Een christendemocratisch-socialistische regering (Lefèvre-Spaak) erkende dat de unitaire grondwet van 1831 moest worden herzien, met vooraf een splitsing van het ministerie van Opvoeding en Cultuur en een “definitieve” taalregeling. Die taalregeling werd in de loop van 1962-1963 inderdaad doorgevoerd, maar de strijd daarrond verhardde de standpunten aan weerszijden, zoals rond het statuut van Voeren en dat van Leuven.

Pas in 1970 zou het tot een eerste staats hervorming komen, en die was slechts de inzet van een niet eindigende reeks grondwets herzieningen, want de nieuw geschapen Gemeenschappen en Gewesten werkten elk ijverig aan het versterken van hun identiteit bij hun bevolking, en aan de uitbreiding van hun bevoegdheden. Aan Vlaamse zijde droegen de publicaties van economen over de financiële transferten naar Wallonië, in en buiten de sociale zekerheid, er veel toe bij dat de eis van de Waalse beweging tot splitsing op sociaaleconomisch gebied werd overgenomen.

De autonomiestrevingen werden aangewakkerd door verwante bewegingen elders in Europa, en door het uiteenvallen van de Sovjetunie, Joegoslavië en Tsjechoslowakije sinds 1989. Dus het tegenovergestelde van wat in vroegere eeuwen gebeurd was, toen aaneensluiting in grotere gehelen werd nagestreefd, met het oog op militaire veiligheid en economische kracht. Nu voelde men zich zo veilig en welvarend in de NAVO en de Europese Unie, dat velen de historisch gegroeide staten overbodig of schadelijk vonden. Spanje is dat voor vele Catalanen, Canada voor Quebecezen, Groot-Brittannië voor Schotten. En tenslotte vinden vele Britten ook de Europese Unie overbodig of schadelijk, en benadrukt president Trump de schadelijke gevolgen voor zijn land van de NAVO en de Noord-Amerikaanse vrijhandelszone.

In Catalonië, Schotland en Quebec kon zich in de tweede, economische golf van nationale bewegingen een sterke stroming voor onafhankelijkheid ontwikkelen, omdat in die landen tevoren al gedurende eeuwen proto-nationale entiteiten waren gegroeid: in Quebec vanaf het begin van de zeventiende eeuw, in Catalonië zelfs al vanaf de negende eeuw en in Schotland vanaf de tiende. Zij waren pas veel later opgenomen in Spanje, Groot-Brittannië of Canada, hadden zelfs in die nieuwe staten een zelfstandigheid kunnen bewaren, en nu gaat het erom of ze hun vroegere onafhankelijkheid willen en kunnen herwinnen.

Vlaanderen daarentegen, het Nederlandstalige deel van België, werd pas een begrip doordat het vroegere hertogdom Brabant, het vroegere graafschap Vlaanderen en het vroegere graafschap Loon uit het prinsbisdom Luik, verenigd waren in het unitaire koninkrijk België sinds 1830. Het bewustzijn van één Vlaams volk binnen de Belgische natie is daarna gegroeid in en door de Vlaamse beweging. Een streven naar Vlaamse onafhankelijkheid werd daarop ingeënt in 1914-1918 door de Duitse bezetter. Dat is dus al een eeuw oud en het zal wel niet meer verdwijnen. Maar het is geen terugwillen naar een aloude, verloren onafhankelijkheid, zoals in Catalonië, Schotland en Quebec. Waar haalt dat streven naar Vlaamse onafhankelijkheid dan zijn kracht vandaan?

Op 2 juni 1993 stelde Hugo Schiltz, de Vlaams-nationalistische politicus die de voornaamste architect was van het gefederaliseerde België, in de Senaat zijn verslag voor over de “bijzondere wet tot vervollediging van de federale staatsstructuur”. Hij verklaarde er: “Als men mij de vraag stelt of België blijft bestaan en of deze hervorming niet de wachtkamer van het separatisme is, dan heb ik de neiging om te antwoorden: ‘Ik weet het niet.’ ... Wat de Vlamingen betreft, weet ik dat in het collectieve geheugen van een deel van ons volk de drang leeft om revanche te nemen, de rekening te presenteren voor meer dan een eeuw stiefmoederlijke behandeling, culturele vernedering en soms lijflijke afstraffing.”

Die drang om revanche te nemen was ontstaan bij een aantal activisten tijdens en na hun mislukte poging tot machtsgreep tijdens de Eerste Wereldoorlog, die achteraf bestraft werd. Die drang kreeg een bredere aanhang doordat het daarna nog twintig jaar duurde vooraleer de officiële Nederlandstaligheid van Vlaanderen wettelijk was vastgelegd, en door de tweede mislukte machtsgreep door de fascistische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog, waarop ook weer een bestraffing was gevolgd.

De historicus Bart De Wever, de huidige burgemeester van Antwerpen, schreef: “Onderzoek met betrekking tot de provincie Limburg en het arrondissement Antwerpen wees uit dat de VU-kaderleden daar zeker tot de verkiezingen van 1965 voor meer dan de helft afkomstig waren uit gezinnen die op één of andere manier in aanraking waren gekomen met de repressie. Zonder twijfel was de VU dus een partij gedragen door ‘zwarten’ en bezat de amnestie-eis de grootste mobiliserende kracht onder haar aanhangers.”¹⁰

Voor velen in deze groep bleven Vlaanderen en België de “onverzoenlijke vijanden” waarover Walschap sprak, of met andere woorden, voor hen is Vlaanderen pas onafhankelijk als België verdwenen is. Zij vormen tot op vandaag de krachtigste propagandisten van die onafhankelijkheid. Ze oefenen daarmee reële invloed uit tot ver buiten hun beperkte groep, omdat tijdens de grote transformatie van de westerse samenleving die sinds 1960 aan de gang is, de negentiende-eeuwse Belgische natie in grote mate verdampte, terwijl Wallonië en Vlaanderen een doorbraak kenden van de vernieuwde nationale bewegingen op sociaaleconomische grondslag. Na elke nieuwe staatsvorming, dus na elke grondwettelijke verruiming van de Vlaamse zelfstandigheid, heet Vlaanderen “onvoltooid”, en dat zal zo blijven doorgaan. Alleen als België verdwenen is, kan Vlaanderen voltooid heten in deze logica.

Die logica wordt door sommigen heel ver gedreven, zoals door de parlementsleden Hendrik Vuye en Veerle Wouters. In het besluit van hun recente boek *Vlaanderen voltooid. Met of zonder Brussel?* schreven ze: “‘Vlaanderen laat Brussel niet los’ zeggen... is niets meer en niets minder dan zich wentelen in de zelfgenoegzaamheid van het immobilisme.”¹¹ In een interview in *Knack* van 8 mei 2018 verduidelijkten ze die stellingname en zegde Vuye “Dat Vlaanderen Brussel moet loslaten... dat is niet onze eerste keuze, maar we kunnen er ermee leven.” En Wouters vulde aan: “In Limburg, waar ik woon, is Brussel vaak het verre buitenland. Als ik mijn

10 Ba. De Wever, *Het Vlaams-nationalisme na de Tweede Wereldoorlog. Verrijzenis of herrijzenis?*, in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 3, 1997, p. 285.

11 H. Vuye & V. Wouters, *Vlaanderen voltooid. Met of zonder Brussel*, Antwerpen, 2018, p. 300.

hart zou volgen, dan werd Vlaanderen onafhankelijk en kwam Brussel met ons mee, maar voor veel Vlamingen hoeft dat allicht niet zo nodig. Wel, als na een grondig debat de meerderheid van de Vlamingen ervoor zou kiezen Brussel los te laten, is dat voor mij ook goed.” Zij zijn dus bereid om desnoods het Gewest Brussel op te geven om de Vlaamse onafhankelijkheid te bereiken.

De Franstaligen zullen bij die definitieve staatshervorming - de scheiding dus - ook hun eisen stellen, en de ondervinding leert dat ze behalve de huidige faciliteitengemeenten nog wel meer grondgebied zullen opeisen als prijs voor hun eventuele instemming. Voor de provinciale verkiezingen van 14 oktober 2018 en opnieuw voor de regionale verkiezingen van 26 mei 2019, verspreidde de Union des Francophones in Vlaams-Brabant - onder meer in Leuven - een uitgebreide folder met lange lijsten van programmapunten voor “le respect des droits des Francophones de Flandre”, die neerkomen op de vertweetaliging van de “Province du Brabant Flamand/Vlaams Brabant”. De 36 voorgestelde kandidaten wonen niet alleen in de zes faciliteitengemeenten rond het Brussels Gewest, maar ook in Halle, Beersel, Sint-Pieters-Leeuw, Dilbeek, Vilvoorde, Zaventem, Tervuren en zelfs in Tienen. Blijkbaar hebben ze de oude wallingantische eis niet opgegeven om, indien de verfransing van heel Vlaanderen onmogelijk blijkt, toch aan die van Vlaams-Brabant vast te houden. Wie “Vlaanderen wil voltooiën” door België te vernietigen, zal die prijs moeten betalen.

Mijns inziens kunnen we ons beter laten inspireren door Frans Van Cauwelaert, de politieke leider die tussen 1910 en 1940 heel het officiële leven in Vlaanderen eentalig Nederlands heeft gemaakt. Op 16 augustus 1935 schreef hij in zijn dagboek: “Door het voorbarig stellen van de scheidingsgedachte doen de Vlamingen aan hun zaak veel kwaad. Indien ze eerst tot een macht groeiden zouden ze het hele gebied dat historisch Vlaams is behouden kunnen en daarna vaststellen dat zij geen scheiding behoeven. Wellicht zouden de Walen ze vragen, maar dat stelt de vraag voor ons heel wat gunstiger.”¹² - Inderdaad, indien de Franstaligen de scheiding vragen, kunnen de Vlamingen de voorwaarden bepalen voor een eventuele instemming, maar als zijzelf de scheiding vragen zullen de Franstaligen de grens trekken en eventueel nog andere eisen stellen.

Dat er Vlaamse politici bereid zijn Brussel op te geven om toch maar van de Franstaligen verlost te geraken, doet mij denken aan de Russische president Boris Jeltsin, die door de ontbinding van de Sovjetunie Rusland bevrijd heeft van de Oekraïners, Witrussen, Kazachen en al die andere volkeren aan wie financiële transfers werden afgedragen. Zijn opvolger Vladimir Poetin noemde die bevrijding “de grootste ramp uit de Russische geschiedenis”. Drie jaar geleden werd in Groot-Brittannië een referendum gehouden: gaan we onze eeuwenoude onafhankelijkheid herstellen door de Europese Unie te verlaten? Het antwoord was nipt positief, maar nu oordelen velen dat de prijs daarvoor te hoog ligt.

De toekomst van Vlaanderen zouden wij best niet vorm geven met onze gevoelens en onze fantasie, maar met ons verstand.

12 L. Wils, *Frans Van Cauwelaert* [...], p. 708.